

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Miasto Szczecin na lata 2008-2012

Opracowanie:
mgr Małgorzata Jankowska
mgr Elwira Wolender

**Zespół Miejskiego
Konserwatora Zabytków
Wydział Urbanistyki i
Administracji Budowlanej**
tel. +4891 42 45 654
+4891 42 45 850
+4891 42 45 849
fax +4891 42 45 586
e-mail: mkz@um.szczecin.pl

Urząd Miasta Szczecin
pl. Armii Krajowej 1
70-456 Szczecin
NIP 851-030-94-10

Bezpłatna infolinia

0 800 300 300

CERTYFIKAT
PN-EN ISO 9001: 2001

www.szczecin.pl

Spis treści:

I. Wprowadzenie.....	3
1. Ustawowe uwarunkowania formalno-prawne w zakresie ochrony dóbr kultury.	
2. Zabytki i ich ochrona w krajowych i wojewódzkich dokumentach oraz w prawie miejscowym.	
3. Pozostałe samorządowe akty prawne.	
II. Ogólna charakterystyka zasobu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Szczecin.....	7
1. Obiekty zabytkowe.	
2. Krajobraz kulturowy.	
III. Analiza SWOT.....	12
IV. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami miasta w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece na zabytkami.....	15
V. Kierunki działań dla realizacji celów gminnego programu opieki nad zabytkami.....	17
VI. Finansowanie zadań z zakresu opieki nad zabytkami.....	25

I. Wprowadzenie

Gminny program opieki nad zabytkami został opracowany z zamiarem stworzenia warunków, niezbędnych do opieki nad zabytkami na terenie Gminy Miasto Szczecin w okresie czterech lat od wejścia w życie.

Sprawozdanie z realizacji programu będzie sporządzane co dwa lata.

Stanowi dokument uwzględniający zadania z zakresu opieki nad zabytkami będący uzupełnieniem dotychczas przyjętych aktów prawa miejscowego. Określa sposób ich realizacji poprzez stosowne działania organizacyjne i finansowe oraz upowszechniające wiedzę o zabytkach oraz poprawę poziomu edukacji związanej z opieką nad dziedzictwem kulturowym Szczecina i budowaniem tożsamości mieszkańców.

Podstawą prawną dla jego opracowania jest artykuł nr 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku.

1. Ustawowe uwarunkowania formalno-prawne w zakresie ochrony dóbr kultury.

Ustawowy obowiązek opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego nakładają na samorząd gminny dwie ustawy:

- **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (tekst jednolity Dz.U. Nr 142 poz. 1591 z 2001 r. z późn. zm.)
- **Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.** (Dz.U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568)

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym w art. 7 ust.1 wśród zadań własnych gminy jako jednostki samorządu terytorialnego najniższego szczebla wymienia sprawę z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w art. 4 formułuje podstawowe obowiązki organów administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków, mające na celu m.in.:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Odniesienie do zadań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami znajduje się w również w następujących aktach prawnych:

- ustawie z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2001 r. Nr 99 poz. 1079, Nr 100 poz. 1085, Nr 110 poz. 1189 i Nr 145 poz. 1623 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2000 r. Nr 46 poz. 543 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. Nr 62 poz.627 i Nr 115 poz. 1229 z późn. zm.),

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 8 poz. 717),
- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2000 r. Nr 106 poz. 1126, Nr 109 poz. 1157 i Nr 120 poz. 1268 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r. Nr 5 poz. 24 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85 poz. 539 z późn. zm.).

2. Zabytki i ich ochrona w krajowych i wojewódzkich dokumentach.

- **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013** (Warszawa 2004)
- **Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020** (Warszawa 2005)

Strategia została opracowana dla całego obszaru Polski z określeniem spójnych działań realizowanych w regionach. W ramach opracowania zostały wyodrębnione główne zadania i priorytety w dziedzinie kultury na lata 2004-2013.

Ochrona dziedzictwa kulturowego a w szczególności ochrona i rewaloryzacja zabytków zostały wyodrębnione jako jeden z pięciu obszarów strategicznych.

W dokumencie p.n. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 położono nacisk na kompleksową rewaloryzację zabytków oraz obiektów przemysłowych i powojennych oraz ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne itp. a także na zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, inwentaryzację zabytków ruchomych i nieruchomych oraz promocję i budowę sieci informatycznych promujących kulturowe dziedzictwo regionów. Podstawowym dokumentem służącym wdrożeniu celu Strategii, dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego jest:

- **Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”** (Warszawa 2004)

Celem strategicznym Programu jest kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz ochrona i upowszechnienie dziedzictwa kulturowego w tym przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierającego ochronę i opiekę nad zabytkami..

W ramach realizacji celu strategicznego wyróżniono 2 priorytety:

1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo.
2. Edukacja i administracja na rzecz dziedzictwa kulturowego.

Działania realizowane w ramach Priorytetu 1. stawiają za cel poprawę stanu zachowania obiektów, ich adaptację i rewitalizację a także stworzenie warunków do wykorzystania ich atrakcyjności w turystyce oraz działaniach inwestycyjnych. Działania zakładają również poprawę warunków prawnych i organizacyjnych w zakresie dokumentacji i ochrony zabytków oraz stworzenie systemu zachęt dla jednostek zainteresowanych inwestowaniem w zabytki.

W ramach realizacji Priorytetu 2. przewidziane są działania zmierzające do podnoszenia kwalifikacji kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego oraz działania edukacyjne, popularyzacja dziedzictwa kulturowego a także ochrona przed nielegalnym wywozem zabytków za granicę.

Wśród dokumentów wojewódzkich i miejskich odnoszących się m.in. do ochrony dziedzictwa kulturowego najważniejszymi są:

- **Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego,**
- **Strategia Rozwoju Szczecina - Załącznik 6. Polityka wspierania rozwoju kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego Szczecina (Uchwała NR XXX/592/04 Rady Miasta Szczecin z dnia 13 grudnia 2004 r.)**

Strategia Rozwoju Szczecina jako dokument nadrzędny względem wszystkich innych dokumentów miejskich, wyznacza priorytety rozwoju miasta do roku 2015 i jest zgodna ze Strategią Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego. Oba dokumenty wśród celów strategicznych dla rozwoju regionu i miasta wyznaczają zachowanie, ochronę i odtwarzanie walorów środowiska naturalnego oraz rewitalizację i rozwój przestrzeni miejskiej w tym wykreowanie „serca miasta”.

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego wyznaczone zostały cele kierunkowe zmierzające do rewaloryzacji przestrzeni urbanistyczno-architektonicznej, zachowania zabytków ruchomych i nieruchomych oraz wspierające inicjatywy podejmujące ochronę i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków Polityki wymienia się również podejmowanie działań ratowniczo-konserwatorskich, prac badawczych oraz dokumentacji zabytków.

- **Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Zachodniopomorskim do 2015 roku (Zachodniopomorska Regionalna Organizacja Turystyczna, Warszawa – Szczecin – Koszalin 2005/2006)**

Jednym z celów operacyjnych dokumentu jest: Rozwój edukacyjnej i integracyjnej funkcji turystyki w regionie. Wśród najważniejszych działań wymieniane są:

1. Integracja dzieci i młodzieży wokół walorów turystycznych regionu.
2. Edukacja dzieci i młodzieży wokół walorów turystycznych regionu.
3. Integracja środowisk wokół walorów turystycznych regionu.

Zakłada się rozwijanie różnych form turystyki miejskiej z wykorzystaniem atrakcyjnych elementów historii materialnej i niematerialnej regionu, prezentując je poprzez organizowanie warsztatów i pokazów dawnych rzemiosł, odtwarzanie wydarzeń z życia dawnych społeczności a także odkrywanie historii i zabytków miast i miasteczek.

Do koniecznych zadań służących realizacji celu wymienia się m.in. renowację obiektów zabytkowych, renowację i turystyczne zagospodarowanie zachowanych elementów zabytkowej zabudowy, renowację zabytkowych parków, restaurację zieleni miejskiej.

3. Pozostałe samorządowe akty prawne

- **Lokalny Program Rewitalizacji obszarów miejskich, powojennych i przemysłowych w Szczecinie (Załącznik do Uchwały Nr XXXI/617/05 Rady Miasta Szczecin z dnia 10 stycznia 2005 r. zmieniony Uchwałą Nr XLIII/818/05 z dnia 27.09.2005 r.)**

Program określa przeznaczone do rewitalizacji obszary z terenu miasta najbardziej dotknięte patologiami społecznymi, niskim standardem życia, zdegradowaną zabudową itp., m.in. teren

Śródmieście-Centrum, rejon ul. Parkowej, obszar Starego Dąbia, tereny powojkowe Krzekowa, tereny przemysłowe dzielnicy Nad Odrą i in. Jednym z celów Programu jest rewaloryzacja wartościowych pod względem architektoniczno-historycznym oraz krajobrazowym obiektów i obszarów a w szczególności zabudowy przemysłowej i powojkowej, które mogą stać się „sercem” rewitalizowanych obszarów. Lokalny Program Rewitalizacji jest niezbędnym dokumentem umożliwiającym pozyskiwanie środków finansowych na rewitalizację z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej.

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Szczecin** (Uchwała Nr IX/278/07 Rady Miasta Szczecin z dnia 14 maja 2007 r.)
- **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.**

Studium jest podstawowym instrumentem polityki przestrzennej gminy również w zakresie ochrony wartości kulturowych i stanowi podstawę do sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta. Aktualnie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego objęte jest ok. 15% obszaru miasta. Dla tych terenów zostały określone szczegółowe zapisy dotyczące m.in. zasad kształtowania przestrzeni urbanistycznej oraz kompozycji poszczególnych obiektów i terenów uznanych za szczególnie wartościowe w miejskiej przestrzeni, stanowiące materialne świadectwo historii miasta. Ochrona tych wartości określana jest w ramach wyznaczonych stref ochrony historycznej struktury przestrzennej, krajobrazu kulturowego i ochrony stanowisk archeologicznych. Studium oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego uwzględniają ponadto ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, ich otoczenia oraz obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

- **Porozumienie zawarte w dniu 11 lutego 2004 r. pomiędzy Wojewodą Zachodniopomorskim a Prezydentem Miasta Szczecina w sprawie powierzenia prowadzenia spraw oraz wydawania decyzji administracyjnych z zakresu ochrony dóbr kultury** (Dz. Urz. Woj. Zachodniopom. nr 11 poz. 207 z 16 lutego 2004 r.)

Zgodnie z art. 96 ust. 2 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Prezydent Miasta Szczecin, a z jego upoważnienia Miejski Konserwator Zabytków, przejął sprawy związane z nadzorem konserwatorskim oraz wydawaniem decyzji administracyjnych związanych z zagospodarowaniem zabytków, prowadzeniem robót, badań i innych działań przy zabytkach na terenie miasta Szczecin.

- **Uchwała Rady Miasta nr IX/274/07 z dnia 14 maja 2007 r. w sprawie przyjęcia zasad i trybu udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (opublikowana w Dz. Urz. Woj. Zachodniopom. nr 70 z dnia 8.06.2007 r., poz. 1119).

W związku z art. 81 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Rada Miasta Szczecin przyjęła Uchwałę formułującą tryb udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru, położonych na terenie Gminy Miasto Szczecin.

II. Ogólna charakterystyka substancji zabytkowej i krajobrazu kulturowego Szczecina

1. Obiekty zabytkowe

Zniszczenia dokonane w wyniku działań II wojny światowej, szczególnie podczas nalotów dywanowych na miasto latem 1943 i 1944 roku spowodowały, że miasto utraciło praktycznie w 90 % najstarszą część swojej zabudowy, usytuowanej w granicach dawnych murów miejskich na obszarze Starego Miasta. Zniszczeniu uległy zarówno cenne obiekty architektury, jak i układ urbanistyczny, kształtowanej przez setki lat, historycznej siatki ulic i placów. Podjęta w końcu lat pięćdziesiątych i na początku sześćdziesiątych odbudowa tego terenu była świadomą rezygnacją z rekonstrukcji dawnej zabudowy na rzecz zdobywających popularność aktualnych rozwiązań architektonicznych. Jako zasadę przyjęto rezygnację z zamkniętych kwartałów z tradycyjną zabudową wzdłuż ulicy na rzecz niewysokich, trzykondygnacyjnych bloków, bez odnoszenia się do zabudowy historycznej, jako swoiście rozumianego priorytetowego i nowatorskiego rozwiązania dla odbudowy zniszczonej Starówki.

Odbudowa tego fragmentu miasta miała na celu utworzenie przede wszystkim nowoczesnej dzielnicy mieszkaniowej. Obok planowanych współczesnych obiektów przewidziano także odbudowę zniszczonych zabytkowych budowli, ale ograniczonej do kilku najstarszych i znaczących dominant architektonicznych. Śladem dawnej świetności miasta i bogactwa miejskich patrycjuszy stały się więc odbudowane na terenie Podzamcza: gotycki Ratusz Staromiejski, późnogotycka kamienica Loitzów oraz renesansowy zamek książęcy. Do najstarszych odbudowanych ze zniszczeń wojennych, zachowanych budowli dawnego Starego Miasta, należą także: Baszta Panieńska, będąca pozostałością po średniowiecznym systemie umocnień miejskich i gotyckie świątynie: katedra p.w. św. Jakuba Apostoła, oraz kościoły: pofranciszkański p.w. św. Jana Ewangelisty i parafialny p.w. św. św. Piotra i Pawła.

Podjęta w 1993 roku, pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, odbudowa szczecińskiego Podzamcza stała się początkiem starań o odzyskanie uroku staromiejskich kwartałów sprzed lat. Dzięki prowadzonym systematycznie badaniom archeologicznym tu odkryto ślady najstarszego grodu z końca VII i początku VIII wieku, dokonując szeregu cennych znalezisk, które dzisiaj możemy podziwiać na ekspozycji w gmachu dawnego Ratusza Staromiejskiego a obecnie Oddziału Historii Miasta Muzeum Narodowego w Szczecinie. Na terenie Miasta znajdują się 282 stanowiska archeologiczne objęte ochroną konserwatorską na mocy stref archeologicznych W I, W II, W III, Zachowane warstwy kulturowe dokumentują ślady najwcześniejszego osadnictwa rozwijającego się na obszarze zajmowanym przez dzisiejsze miasto.

Najcenniejszymi zachowanymi obiektami z okresu nowożytnego są dwie barokowe Bramy: Królewska i Berlińska, będące pozostałościami po systemie umocnień opasujących miasto. Zbudowane zostały w 2 ćw. XVIII wieku wg projektu holenderskiego architekta i inżyniera wojennego Corneliusa van Wallrawe.

Ze względu na zniszczenia wojenne, które pozbawiły miasto w dużej mierze wcześniejszej, historycznej zabudowy, niezwykle ważnym składnikiem dziedzictwa kulturowego Szczecina jest jego układ urbanistyczny z 2 połowy XIX wieku wraz z zachowaną zabudową kamienicową wzdłuż ciągów ulic oraz pierzei licznych, atrakcyjnych placów. W latach 1870 – 1903 nastąpił gwałtowny rozwój budownictwa mieszkalnego, któremu zawdzięczamy praktycznie w pełni ukształtowane i zachowane dzisiejsze centrum miasta. Wśród dekoracji fasad dominowały wzorce historyczne odnoszące się do czasów renesansu, manieryzmu i baroku. Zabudowa pierzejowa szczecińskich ulic i placów jest

znakomitym przykładem architektury mieszczańskiej tzw. Okresu Gründerjahre (Gründerzeit), który osiągnął swój największy rozkwit na terenie państwa niemieckiego w latach 1870-1890. Pośród tej zabudowy znajdują się liczne, realizowane w formach historycznych budowle sakralne i świeckie użyteczności publicznej jak banki, poczty, szkoły, szpitale, budynki wymiaru sprawiedliwości i służb mundurowych. Znakomitymi przykładami najnowszych trendów w ówczesnej sztuce i architekturze są wykonane zgodnie z doktryną Bauhausu: szpital przy ul. Piotra Skargi, kościół p.w. św. Rodziny przy ul. Królowej Korony Polskiej oraz Zakłady Doskonalenia Zawodowego przy ul. Unisławy.

Obiekty użyteczności publicznej, powstawały bardzo często w konwencji neogotyku, stając się sposobem na podkreślenie ciągłości z tradycją ceglanej architektury miast Pobrzeża Bałtyku zrzeszonych w ramach Hanzy. Przykładami są liczne neogotyckie świątynie oraz gmachy pocztowe, policji, sądów, straży pożarnej, czy koszarowe, które w większości do dzisiaj zachowały także swoją pierwotną funkcję i stanowią czytelne dominanty w pejzażu architektonicznym Miasta. Ceglana faktura charakteryzuje praktycznie większość budowli przemysłowych, lokalizowanych poza obrębem ścisłego centrum, głównie w dzielnicach północnych i na terenie Łasztowni. Architektura wielkich zakładów przemysłowych, pomimo lokalizacji na obrzeżach miasta, stała się nieobojętna dla jego sylwety na trwale wpisując się w miejski pejzaż. Piękna tej sylwety dopełniają, specjalnie z taką myślą realizowane założenie urbanistyczne Wałów Chrobrego czy też monumentalne gmachy budowane na Nowym Mieście.

1.1. Na terenie Gminy Miasto Szczecin obowiązuje 175 wpisów do rejestru zabytków województwa zachodniopomorskiego. Obejmują one:

- 29 obszarów urbanistycznych i zespołów architektonicznych,
- 7 terenów zielonych,
- 139 obiektów architektury wśród których znajduje się 39 obiektów wpisanych wraz z terenem zabytkowej zieleni.

1.2. Wpisem do rejestru objęto 144 zabytki ruchome. Pośród nich znajduje się:

- 56 obiektów stanowiących wyposażenie kościelne,
- 14 obiektów stanowiących wyposażenie gmachów użyteczności publicznej w tym 2 obiekty w depozycie Muzeum Narodowego w Szczecinie,
- 34 nagrobki usytuowane na terenie Cmentarza Centralnego,
- 30 obiektów techniki,
- 7 pomników,
- 3 obiekty stanowiące własność prywatną.

1.3. Gmina Miasto Szczecin nie posiada pomnika historii. W 2005 roku podjęte zostały przez miasto starania o dokonanie wpisu na listę pomników historii zespołu urbanistyczno - architektonicznego usytuowanego przy ulicy Wały Chrobrego. Uzyskano negatywną odpowiedź z Ministerstwa Kultury, pomimo pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Zabudowa terenu przy ulicy Wały Chrobrego to niewątpliwie wyjątkowe założenie urbanistyczno – architektoniczne, którego walory krajobrazowe po wyburzeniu murów dawnych umocnień Fortu Leopolda, uzyskały nowy wymiar estetyczny. Powstawało w latach 1898 – 1921. Likwidacji uległy wówczas budynki forteczne i częściowo umocnienia, zaś istniejące nasypy ziemne wykorzystano do stworzenia tu przestrzeni o dużej randze politycznej z jednej strony i rekreacyjnym charakterze z drugiej. Część centralną założenia stanowi gmach Muzeum Narodowego bezpośrednio przed którym znajdują się tarasy widokowe wraz z symetrycznie rozmieszczonymi pawilonami. Od strony północnej

usytuowany jest zespół budynków dawnej Rejencji Pomorskiej a dzisiaj Zachodniopomorskiego Urzędu Wojewódzkiego, od strony południowej zespół budynków Akademii Morskiej dawniej Krajowego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i Naczelnej Dyrekcji Cei. Układ kompozycyjny monumentalnych gmachów użyteczności publicznej połączony z tarasami widokowymi, usytuowany na stromym zboczu, jest znakomitą wizytówką miasta o pięknej panoramie od strony Odry i jednocześnie doskonałym punktem widokowym na jej dolinę z rozległym krajobrazem utworzonym z przez liczne wzgórza i rozlewiska rzeczne oraz jezioro Dąbie.

1.4. Gminna Ewidencja Zabytków jest aktualizowana i opracowywana przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Szczecinie na mocy umowy z Krajowym Ośrodkiem Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie. Zawiera aktualnie 2352 obiekty i jest nią objęty praktycznie cały lewobrzeżny obszar Miasta. Zaplanowana kontynuacja prac w roku bieżącym i przyszłym pozwoli na ukończenie ewidencji i jej aktualizację na terenie całego miasta w obszarze granic administracyjnych.

1.5. Zabytki archeologiczne chronione są w oparciu o zapisy stref archeologicznych w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz na terenach objętych wpisem do rejestru zabytków.

1.6. Zasoby muzealne gromadzone są w trzech placówkach na terenie Miasta:

- Muzeum Narodowym
- Muzeum Techniki i Komunikacji – Zajezdnia Sztuki w Szczecinie
- Zamku Książąt Pomorskich.

2. Krajobraz kulturowy

2.1. Krajobraz kulturowy Szczecina, jako suma materialnych działań człowieka i naturalnych walorów krajobrazowych terenu jest dzisiaj wynikiem bogatych i zmiennych dziejów gospodarczych i politycznych miasta, usytuowanego na zróżnicowanym krajobrazowo pagórkowatym terenie schodzącym do rzeki Odry. Powstała tu w VII wieku n.e., początkowo niewielka osada rolniczo – rybacka a następnie w średniowieczu książęce miasto otoczone murami. Z uwagi na pagórkowato ukształtowany teren, szczególnie od strony północnej, dodatkowo przecięty licznymi wąwozami, główna osada została usytuowana na wzgórzu zamkowym wraz z Podzamczem posadowionym u jego podnóża bezpośrednio nad Odrą i tworzącym zaplecze usługowe dla grodu książęcego.

Zniszczenie tej części miasta, szczególnie obszaru Podzamcza sprawiło, że inwestycje powojennej w znacznej mierze zmieniły nie tylko historyczny układ urbanistyczny terenu, którego przestrzeń kształtuje współczesna architektura, ale także system powiązań komunikacyjnych z pozostałą częścią miasta. Zlikwidowany został bieg dawnej Breitestrasse, obecnej ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego, łączącej harmonijnie Stare Miasto z powstałą w połowie XIX wieku dzielnicą Nowe Miasto, na rzecz utworzenia szerokiej czteropasmowej arterii rozbijającej dotąd istniejący układ urbanistyczny, który był logicznie powiązany skonstruowaną siatką ulic i placów o zwartej zabudowie. Dodatkowo odsunięto miasto od rzeki poprzez budowę drugiej wielopasmowej, nie zabudowanej arterii wzdłuż Odry.

Rozwiązanie to spowodowało wiele niekorzystnych następstw. Jednym z najważniejszych jest niewątpliwie zagubienie funkcji „serca miasta” jako ośrodka życia kulturalnego i usługowego, które dotąd skupiało się na obszarze historycznego miasta i w

jego pobliżu a której to funkcji nie przejęły w dostateczny sposób poszczególne fragmenty miejskiego centrum. Odsunięcie miasta od rzeki sprawiło, że Szczecin utracił również swój urok portowego miasta. Rezygnacja zaś w obrębie dawnej Starówki z placów z zabudową otaczającą ich najważniejsze budowle jak ratusz czy gotyckie świątynie, pomimo samej odbudowy obiektów architektonicznych, w efekcie końcowym nie przywróciła tym miejscom wcześniejszej atrakcyjności.

Problemem podstawowym tej części miasta jest przywrócenie naturalnych powiązań komunikacyjnych z pozostałą częścią miejskiego centrum i ponowne zbliżenie miasta do rzeki Odry.

2.2. W okresie nowożytnym miasto rozwijało się w kierunku zachodnim a w późniejszych, zagospodarowywano sukcesywnie wszystkie najbliższe tereny wokół niego z ograniczeniami, jakie spowodował system forteczny i status miasta twierdzy, zniesiony dopiero w 1873 roku. Dynamiczny rozwój miasta, ulegającego zmiennym losom polityczno - gospodarczym pod władaniem niemieckim, szwedzkim i ponownie niemieckim, przerwany został wskutek działań II wojny światowej. Zarówno zniszczenia wojenne jak i exodus dotychczasowych jego mieszkańców i napływ nowych, którzy nie identyfikowali się z historią i kulturą miasta w którym przyszło im żyć, spowodowały wiele nieodwracalnych działań nieobojętnych dla jego sylwety do dzisiaj.

Jednym z podstawowych zamierzeń realizowanych w ramach przyjętej uchwałą nr XXX/592/04 przez Radę Miasta z dnia 13 grudnia 2004 r. Polityki wspierania rozwoju kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego Szczecina jest:

- budowanie lokalnej tożsamości poprzez integrowanie mieszkańców w oparciu o walory historyczno-kulturowe Szczecina,
- ożywienie terenów nadodrzańskich,
- ochrona oraz wykorzystanie walorów przyrodniczych,
- rewitalizacja przestrzeni miejskiej.

2.3. Działania inwestycyjne ostatnich lat, szczególnie prowadzone w ramach objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego mają na celu zahamowanie procesu degradacji zarówno substancji zabytkowej miasta, jak i utrzymanie ładunku architektonicznego w przypadku prowadzonych inwestycji. Miasto posiada niezwykle, wartościowy potencjał z uwagi na historyczną zabudowę mieszkaniową, posiadającą w wielu przypadkach także rekreacyjne zaplecze w postaci przenikających się podwórek, łączących oficyny w poszczególnych kwartałach. Do tego można niewątpliwie włączyć także zabudowę przemysłową. Zakłady przemysłowe powstawały już poza obrębem wielkomiejskiej zabudowy centrum i wzdłuż nabrzeży Odry z wykorzystaniem rzeki jako drogi komunikacyjnej dla potrzeb rozwijającego się przemysłu. Szczególnie te ostatnie z powodu swojego znakomitego usytuowania, bezpośrednio nad rzeką i jednocześnie w pobliżu miejskiego centrum uzyskały nowy walor atrakcyjności dla przyszłych funkcji mieszkalnych.

W obrębie centrum funkcjonują trzy trasy turystyczne promujące zabytkowe obiekty i historyczną przestrzeń miasta:

- 1) Europejski szlak Gotyku Ceglanego - EuRoB, który pokazuje najcenniejsze obiekty sztuki gotyckiej zbudowane w miastach krajów europejskich położonych w obrębie Morza Bałtyckiego. W Szczecinie EuRoB objął swoją promocją Ratusz Staromiejski, kościół p.w. św. św. Piotra i Pawła, kościół p.w. św. Jana Ewangelisty i katedrę p.w. św. Jakuba Apostoła.

- 2) Miejski Szlak Zabytkowy, który opracowany został w połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Przebiega od Dworca Głównego poprzez teren dawnego Starego Miasta i Podzamcza. Następnie kieruje się w stronę zespołu urbanistycznego Wałów Chrobrego i powraca przez park im. S. Żeromskiego i Plac Orła Białego do ulicy Niepodległości i św. Wojciecha, kończąc swój bieg przy Ratuszu Czerwonym. W wyniku wędrowki, oznakowanej na płytach nawierzchni chodnika czerwoną przerywaną linią, można obejrzeć 42 reprezentatywne dla rozwoju miasta obiekty pochodzące z różnych okresów jego bogatej historii.
- 3) Złoty Szlak, który jest trasą prowadzącą przez reprezentatywne i atrakcyjne centrum miasta od Zamku Książąt Pomorskich po teren Jasnych Błoni. Pokazuje jedną z piękniejszych osi widokowych układu urbanistycznego Szczecina, aktualnie wzbogaconą dominantą zrekonstruowanego zwieńczenia katedralnej wieży. Jej atutem jest oprócz pokazania miasta w jego naturalnych funkcjach, prowadzenie turystów poprzez handlowo- usługowe centrum, które łączy teren nabrzeża z Wałami Chrobrego i Podzamczem oraz obszarem rekreacyjno – parkowym Parku im. J. Kasprówicza. Z parku istnieje możliwość kontynuacji wędrowki w kierunku Muzeum Techniki i Komunikacji „Zajezdnia Niemierzyn” lub w stronę Łasku Arkońskiego.

2.4. Ważnym składnikiem pejzażu kulturowego miasta są jego atrakcyjne dzielnice obrzeżne oraz historyczne obszary rekreacyjne obfitujące w zieleń i tereny wodne zarówno na Prawobrzeżu i Lewobrzeżu Miasta. To niegdyś osady otaczające Szczecin, wzmiankowane w dokumentach jeszcze z okresu średniowiecza. W wyniku tworzenia w 1939 roku tzw. Wielkiego Miasta, włączone zostały w obszar administracyjny Szczecina. Do dzisiaj wiele z nich jest czytelnym przykładem dawnych założeń osadniczych o układzie owalnicowym lub wielodrożnicowym. Zachowane zostały, nie zniszczone w wyniku działań wojennych średniowieczne kościoły, przebudowane w okresie nowożytnym z bogatym, oryginalnym wyposażeniem w postaci polichromii, empor, ołtarzy czy ambon. Część z nich w wyniku prowadzonych od kilku lat prac konserwatorskich odzyskała dawne piękno.

Atrakcyjnie turystyczne obszary na obrzeżach Szczecina to głównie dzielnice:

- północne: Skolwin i Stołczyn z zachowaną architekturą przemysłową dawnej fabryki papieru oraz olejarni oraz punktem widokowymi trasą spacerową na wzgórze z wieżą Bismarcka,
- wschodnie na Prawobrzeżu, z dużym potencjałem funkcji rekreacyjnych: Dąbie, jedna z najstarszych dzielnic Miasta. We wczesnym średniowieczu konkurująca ze Szczecinem, pięknie położona na obrzeżach puszczy Goleniowskiej i nad Jeziorem Dąbie. Zniszczona podczas działań wojennych, posiada fragmentami zachowany historyczny układ urbanistyczny wraz z zabytkowymi budowlami: dawnym pałacem biskupim i kościołem; Klęskowo z obszarem parku będącym pozostałością dawnej rezydencji Dohrnów; Zdroje z terenem Puszczy Bukowej i Jeziorem Szmaragdowym,
- zachodnie i północne: Warszewo, Osów, Gumieńce z zachowanymi czytelnymi układami pierwotnych osad.

Na obszarach dzielnic obrzeżnych wytyczone zostały również, głównie z myślą o dzieciach i młodzieży szkolnej, tzw. ścieżki edukacyjne i przyrodnicze. Są to dawne historyczne trasy spacerowe, na których do dzisiaj zachowane są pozostałości dawnej zabudowy i elementy historycznego sposobu zagospodarowania terenu. Ponownie odtworzone z opracowanym programem zwiedzania, zostały wyznaczone m.in. na trasach obejmujących:

- wycieczkę po Porcie wzdłuż Nabrzeża Kapitańskiego, Wałów Chrobrego, Wyspy Grodzkiej, Nabrzeża Starówka, Basenu Zachodniego, Basenu Wschodniego, przez Kraśnicę i Nabrzeże Cementowe,
- trasę przez dzielnicę Dąbie i Jezioro Dąbie w tym zwiedzanie Kościoła pw. Wniebowstąpienia NMP, książęcego Pałacu Myśliwskiego, średniowiecznego muru obronnego, Koszar Portowych,
- trasę Wspólny Las – Wspólna Europa, prowadzącą przez Uroczysko Las Arkoński przy Leśniczówce Białej, (ogrodzona ścieżka, 14 polsko-niemieckich tablic dydaktycznych m.in. pt. „Bogactwo przyrody”, „Siedliska leśne”, „Z historią w las”),
- szlak „Siedem Młynów” prowadzący przez Gubałówkę, Uroczysko Las Arkoński, Dolinę Siedmiu Młynów, (długość ok. 4 km, 7 przystanków przyrodniczo-historycznych: Zazulin, Ustronie, Uroczysko, Zacisze, Nagórniki, Łomot i Wyszyna),
- ścieżkę przyrodniczo – leśną w Parku Leśnym Zdroje, Jezioro Szmaragdowe, Rezerwat „Zdroje”,
- szlaki Puszczy Bukowej - Szczecin (Głaz Grońskiego – Dęby Krzywoustego – Jezioro Szmaragdowe – Głaz Krajoznawców – Głaz Serce) – Gryfino (Krzywy Las),
- Knieję Bukową i Jezioro Szmaragdowe w ramach Szczecińskiego Parku Krajobrazowego (Binowo, Kołowo, Dobropole, Glinna); Jezioro Szmaragdowe ze wzniesieniem widokowym.

2.5. Gmina nie posiada wydzielonego obszaru objętego ochroną konserwatorską jako Park kulturowy. Strefy ochrony konserwatorskiej ujmowane są sukcesywnie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego Miasta.

III. Analiza SWOT

Mocne strony

- Znakomicie zachowany historyczny układ przestrzenny miasta z przełomu XIX i XX wieku wraz z oryginalną zabudową kamienicową, która do dzisiaj pomimo częściowej degradacji posiada wysokie walory artystyczne i historyczne oraz dużą wartość użytkową i materialną. Układ ten obejmuje praktycznie całe centrum miasta i jest niewątpliwie wielkim atutem Szczecina, który funkcjonuje na znacznej powierzchni jako miasto zabytkowe. Nawiązujące w formie swoich obiektów do tradycji malowniczej, ceglanej architektury miast hanzeatyckich oraz rozwiązań architektury kamienicowej wielkich miast europejskich przełomu XIX/XX wieku. Promocja tego atutu może sprzyjać działaniom o charakterze transgranicznym, podejmowanym z innymi ośrodkami z regionów nadbałtyckich, jak np. funkcjonujący od 2001 roku Międzynarodowy Szlak Gotyku Ceglanego na trasie którego znalazły się także szczecińskie budowle.
- Zabytkowe obiekty mieszkalne i użyteczności publicznej, które pomimo próby czasu nadal znakomicie pełnią swoją funkcję (liczne gmachy szkół, szpitali, sądów czy służb mundurowych) a prowadzone w nich modernizacje w znacznej mierze pozwalają na zachowanie walorów zabytkowych. Dzięki temu miasto zachowuje swój historyczny wizerunek, będąc jednocześnie żywo funkcjonującym organizmem, spełniając wymogi współczesnych standardów.

- Obiekty posiadają ustalony stan własnościowy.
- Pozytywne rezultaty działań inwestorów i mecenasów prywatnych na rzecz rewaloryzacji obiektów mieszkalnych. Dobrym tego przykładem jest działalność STBS-u, SCR-u, ale także coraz liczniej i Wspólnot Mieszkaniowych w Szczecinie.
- Dobre rozpoznanie przez służby konserwatorskie wartości i liczby zasobów zabytkowych. Praktycznie ukończona Gminna Ewidencja Zabytków.
- Niezwykle atrakcyjne położenie miasta silnie powiązanego z krajobrazem naturalnym obfitującym w liczne tereny leśne, parki i ciekły wodne.
- Jakość środowiska naturalnego nie wpływająca niekorzystnie na stan techniczny zabytków.
- Rosnąca chęć mieszkańców do identyfikowania się z dziedzictwem kulturowym miasta. Sukcesywny rozwój i powstawanie organizacji pozarządowych na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Stowarzyszenia przejawiają duże zainteresowanie historią i pasję w odsłanianiu dotąd nieznanych tajemnic z dziejów miasta.

Słabe strony

- Brak powiązania części mieszkańców z przedwojennym dziedzictwem kulturowym miasta a tym samym słabe zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków zwłaszcza w odniesieniu do obiektów mieszkalnych połączone z chęcią nieskrępowanego inwestowania w sposób przypadkowy bez poszanowania substancji zabytkowej i ładu przestrzennego.
- Zły stan techniczny całych zespołów mieszkalnych, zdegradowana zabytkowa architektura przemysłowa. W wielu budynkach toalety na korytarzach i nie ekologiczny system grzewczy.
- Wielu właścicieli prywatnych, zamieszkujących zabytkowe kwartały bez środków na renowację i konserwację budynków.
- Brak mechanizmów kontroli i zarządzania zabytkowymi budynkami mieszkalnymi z uwzględnieniem szczególnych uwarunkowań związanych z koniecznością ochrony ich wartości.
- Brak poczucia odpowiedzialności i kompetencji w zakresie ochrony zabytków ze strony właścicieli obiektów zabytkowych zarówno w przypadku podmiotów prawnych jak i fizycznych.
- Brak stabilizacji w polityce przestrzennej, spowodowanej brakiem lokalnych planów zagospodarowania przestrzennego i zbyt wolne tempo w ich sporządzaniu.
- Konieczność budowania warunków zabudowy każdorazowo dla poszczególnych inwestycji, jest nie tylko znaczną przeszkodą dla inwestujących, ale również dla prawidłowej realizacji polityki opieki nad zabytkami, szczególnie dla tych nie objętych wpisem do rejestru zabytków.
- Stosunkowo duża liczba obiektów o wysokich walorach zabytkowych, które nie są wpisane do rejestru zabytków.
- Konieczność tworzenia doraźnych rozwiązań w zakresie użytkowania obiektów mieszkalnych, dostosowywanych do bieżących, często przypadkowych potrzeb właścicieli.
- Tolerowanie samowoli i odstępstw od prawa przestrzennego i budowlanego oraz słabe mechanizmy do przeciwdziałania temu.
- Stosunkowo słaba integracja środowisk działających w obszarze dziedzictwa kulturowego (projektanckich, konserwatorskich).

- Brak mechanizmów poparcia władz publicznych dla zaangażowania społecznego w ochronę zabytków i mechanizmów przeciwdziałania ich niszczeniu.
- Brak popularyzacji wiedzy o wartości chronionych obiektów oraz idei ochrony zabytków.
- Niedostateczna ilość pracowników służb konserwatorskich.
- Słaba ekspozycja i niedostateczne oznakowanie obiektów zabytkowych.
- Brak środków na badania (architektoniczne, archiwalne), które muszą stanowić podstawę do właściwego postępowania w użytkowaniu i zagospodarowaniu obiektów zabytkowych.

Szanse

- Prowadzenie nowoczesnych metod badawczych i naukowych w dziedzinie rewaloryzacji i konserwacji obiektów zabytkowych.
- Możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł: międzynarodowych, państwowych, regionalnych, gminnych, prywatnych.
- Rozwój i wzrost skuteczności działań edukacyjnych przybliżających coraz lepiej poznawane dzieje miasta oraz działań w kierunku poszanowania zabytków.
- Edukacja w dziedzinie zarządzania zabytkowymi budynkami mieszkalnymi.
- Włączenie w obieg gospodarczy zabytkowych kamienic jako niezaprzeczalnych wartości dziedzictwa kulturowego.
- Wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako doskonałego produktu turystycznego.
- Kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych.
- Stymulujący wpływ dobrych wzorców zagospodarowania zabytków (Szczecin – STBS, SCR, niektóre Wspólnoty Mieszkaniowe) – wpływa korzystnie na podejmowanie podobnych inwestycji przez kolejnych przedsiębiorców.
- Korzystanie z doświadczeń międzynarodowych, rozszerzenie współpracy międzyregionalnej.
- Rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych.
- Wprowadzenie publicznych dyskusji nad planami zagospodarowania w zakresie rewitalizacji zespołów mieszkalnych.
- Poprawa dostępności komunikacyjnej o zabytkach przez wprowadzanie nowoczesnych systemów informacji turystycznej.

Zagrożenia

- Degradacja mieszkalnych obiektów zabytkowych przez przypadkowe działania inwestycyjne, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne tj. dobro zabytku.
- Tendencje do zagospodarowania mieszkalnych obiektów zabytkowych w sposób uproszczony bez nawiązania do historycznego wystroju, powodujące zatarcie wyjątkowego charakteru zabytkowych obiektów i upodobnianie ich do współcześnie realizowanych a co za tym idzie spadek atrakcyjności i możliwości promocji miasta w oparciu o walory dziedzictwa kulturowego.
- Wprowadzanie elementów obcych – np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyki, współczesnych materiałów, technik i technologii, agresywnych nośników reklamowych, uproszczeń adaptacyjnych niszczących elementy oryginalnego wyposażenia architektonicznego obiektów i powodujących degradację walorów zabytkowych.

- Naciski na ograniczenie zakresu ochrony obiektów prawnie chronionych z uwagi na źle rozumiane potrzeby inwestycyjne, stosowane przez różne podmioty wobec służb konserwatorskich.
- Klęski i zdarzenia losowe.
- Brak skutecznej egzekucji prawa.
- Niezrozumienie zasad funkcjonowania funduszy europejskich, nieumiejętność dostosowania się do ich wymogów.
- Niestabilność przepisów finansowych.
- Zagrożenie nadmierną komercjalizacją zabytków, która prowadzi może do zbyt agresywnego inwestowania w odniesieniu do zabytkowych obiektów.
- Jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie – jedynie jako zasobu historycznego.

IV. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami

Szczecin, z uwagi na swoją specyfikę, wynikającą zarówno z wielokulturowej tradycji rozwoju jak i powojennych dziejów miasta, uczestniczy w kolejnym procesie odnoszenia się na nowo do swojej historii ale także do usytuowania w zjednoczonej Europie. Ważnym elementem tego procesu jest adaptacja dziedzictwa kulturowego miasta powstałego przed 1945 rokiem przy jednoczesnym akcentowaniu tożsamości narodowej i lokalnej mieszkańców.

Opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami pozwoli zdefiniować instrumenty, umożliwiające stworzenie optymalnych warunków dla opieki nad zasobem kulturowym Gminy Miasto Szczecin, zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku.

Działania związane z opieką samorządu Gminy Miasto Szczecin, uwzględniające specyfikę dziejów miasta i charakter jego dziedzictwa kulturowego oparte będą o następujące cele, wśród których należy niewątpliwie priorytetowo potraktować cele 1-3.

- 1. Opracowanie pełnej dokumentacji zasobu kulturowego Miasta.** Pomimo upływu ponad pół wieku od zakończenia działań II wojny światowej i zdefiniowania obrazu zniszczeń miasta, szczegółowe dane dotyczące jego zasobu kulturowego do dzisiaj nie w pełni zostały rozpoznane. Dotyczy to zarówno zabytków o historii liczącej setki lat jak i tych najnowszych. Wykonane w okresie pierwszego ćwierćwiecza po wojnie, w ramach głównie działalności Państwowego Przedsiębiorstwa Pracownie Konserwacji Zabytków, różnorodne opracowania i dokumentacje historyczne w wielu przypadkach nie w pełni wyczerpały zagadnienie. Niewątpliwie utrudnieniem był brak znajomości języka niemieckiego wśród wielu powojennych badaczy, ale także stosunkowo późno uznanie jako zabytki obiektów realizowanych w końcu XIX wieku i 1 poł. XX wieku. Istniejące przedwojenne inwentarze zabytków były nieaktualne, chociaż niezwykle ważne przy analizie przede wszystkim zniszczeń, jakich miasto doznało podczas wojny. Inwentarze te nie objęły także ze zrozumiałych względów swoim opracowaniem zabytków z okresu ostatniego stulecia. Podjęcie na szerszą skalę badań, przy wykorzystaniu nowoczesnych technik badawczych pozwoli na zgromadzenie znacznej wiedzy o najcenniejszych obiektach. Pozwoli także na uniknięcie niespodzianek w postaci brakujących środków na właściwe i spokojne przeprowadzenie prac a co za tym idzie właściwie

planowanie środków na remonty i konserwację zabytków z uwzględnieniem ich specyfiki. W tym zawiera się także kontynuacja prac badawczych nad występowaniem historycznych polichromii, określenia oryginalnej kolorystyki fasad budynków, czy innych elementów wystroju architektonicznego tak we wnętrzach jak i na zewnątrz zabytków.

2. **Stworzenie instrumentów prawnych i finansowych** pozwalających na zahamowanie procesów degradacji zabytków i sukcesywną poprawę ich stanu technicznego, poprzez pomoc finansową a także wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami. Wprawdzie miasto posiada właściwie skonstruowaną uchwałę pozwalającą na systematyczne i stałe dofinansowanie prac remontowo konserwatorskich obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru, ale niewątpliwie wsparcia wymaga możliwość ściślejszej współpracy gminy z mieszkańcami w przeprowadzaniu remontu historycznych kamienic, szczególnie tych usytuowanych w centrum i tworzących podstawowy wizerunek miasta jak też podejmowanie wspólnych inicjatyw związanych z eliminacją źródeł zanieczyszczania powietrza w tym ekologicznych form ogrzewania budynków. Szczecin do chwili obecnej posiada najmniejszą, spośród miast wojewódzkich liczbę zabytków wpisanych do rejestru, co nie jest równoznaczne z brakiem zabytków. Dotyczy to szczególnie obiektów koszarowych, po przemysłowych, kamienic mieszczańskich ale i innych. Konieczne jest więc podjęcie energiczniejszych działań związanych z rozszerzeniem bazy obiektów rejestrowych.
3. **Przyjęcie podczas prac remontowo konserwatorskich, jako obowiązującej zasady, rekonstrukcji brakujących elementów w przypadku zachowania ponad 50 % oryginalnej substancji** a tym samym podjęcie prac pozwalających na przywrócenie brakujących elementów wyposażenia wystroju zarówno zewnętrznego jak i wewnętrznego zabytków i zespołów urbanistycznych. Specyfiką miasta jest nasycenie substancją zabytkową z 2 połowy XIX wieku i przełomu wieków XIX i XX. Przeważająca część obiektów zachowała ciągłość funkcjonalną i poddawana była w związku z tym bieżącym remontom. Wskutek tego w dużej mierze zastąpieniu lub częściowemu zniszczeniu uległo pierwotne wyposażenie wnętrz takie jak polichromie, boazerie, sztukaterie. Podobnie stało się z historyczną kolorystyką elewacji budowli. Prowadzone od kilku lat badania na odkrywanie historycznych polichromii, połączone z ich konserwacją i rekonstrukcją zabytków uzyskują coraz większą aprobatę społeczną.
4. **Podkreślenie szczególnego charakteru najważniejszych obiektów dziedzictwa kulturowego miasta**, poprzez właściwą ekspozycję zabytków i obszarów objętych ochroną konserwatorską. Obiekty zabytkowe nie posiadają stosownego jednolitego oznakowania, brak jest właściwego oświetlenia w porze nocnej. Sprawia to, że ich ranga i walor są nieczytelne tak dla mieszkańców jak i turystów odwiedzających miasto. Konieczna jest też czytelniejsza promocja dziedzictwa kulturowego miasta, jako jednego z ważniejszych wyznaczników rozwoju gospodarczego.
5. **Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność obiektów zabytkowych** dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych. Organizowanie imprez z reguły ograniczone jest do jednej lub dwóch przestrzeni w centrum miasta bez angażowania również atrakcyjnych innych dzielnic Szczecina. Potencjał kulturowy i warunki środowiska naturalnego miasta, które obszarem swoim obejmuje także znaczne

partie lasów i cieków wodnych to niewątpliwie elementy sprzyjające podejmowaniu szeregu inicjatyw w centrum których mogą znaleźć się także obiekty dziedzictwa kulturowego. Szczecin ma charakter miasta otwartego przestrzennie z dobrym systemem komunikacji między poszczególnymi dzielnicami co sprawia, że różnorodne działania na obrzeżu miasta mogą się odbywać w sposób uzupełniający do wydarzeń w centrum.

- 6. Podjęcie na szerszą skalę działalności edukacyjnej i wydawniczej.** W dalszym ciągu z uwagi na specyfikę powojennych losów miasta, jego historia w tym zwłaszcza historia architektury zabytkowej, nie jest w sposób wystarczający znana mieszkańcom. Stworzenie mechanizmów dla edukacji kształtowanej w oparciu o specyfikę powojennych realiów miasta i szacunek dla jego historycznego dorobku i wielokulturowych korzeni osadzonych w tradycji kultury europejskiej, pozwoli niewątpliwie na lepsze zacieśnianie więzi i identyfikowanie się z miastem i jego wielowiekowym dziedzictwem.
- 7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy** związanych z opieką nad zabytkami a także w oparciu o szeroko rozumiany program rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich. Przyjęcie przez Radę Miasta Szczecin 10 stycznia 2005 roku Lokalnego Programu Rewitalizacji, pozwoliło określić obszary atrakcyjne kulturowo i wyodrębnić nowe funkcje, pozwalające m.in. na tworzenie nie istniejących dotąd miejsc pracy. Konieczne jest też tworzenie miejsc pracy w urzędach konserwatorskich by te stały się partnerem w kontakcie z mieszkańcami przy realizacji działań objętych Gminnym programem opieki nad zabytkami.
- 8. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków** a także pomoc w przygotowaniu właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do wykorzystania w opiece nad zabytkami funduszy unijnych, ministerialnych i samorządowych. Z uwagi na możliwą strukturę finansowania prac remontowych, konserwatorskich i różnego rodzaju dokumentacyjnych oraz zabezpieczających obiekty zabytkowe przed niszczeniem ważne jest pokazanie potencjalnym użytkownikom zabytków sposobu pozyskiwania środków na te prace m.in. także przez ogólnie dostępne media. Trudność wynikająca ze specyfiki prac konserwatorskich połączona z brakiem możliwości ich finansowania sprawia, że duża liczba obiektów zabytkowych, pomimo ciągłości funkcji i stałego użytkowania ciągle podlega procesowi degradacji.

V. Kierunki działań dla realizacji celów gminnego programu opieki nad zabytkami

Kierunki działań dla realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami Szczecina zostały sformułowane w zgodności z zapisami art. 87 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i realizują wyznaczone ustawowo cele, określone w niniejszym dokumencie jako strategiczne:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,

- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Zakłada się, że kierunki Gminnego programu opieki nad zabytkami będą realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, właścicieli oraz zarządców obiektów, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń, lokalnego środowiska naukowego.

W imieniu Gminy Miasto Szczecin zadania będą prowadzone przez gminne jednostki organizacyjne (ZBiLK, ZDiTM, ZUK, szkoły, instytucje kultury i in.) oraz wydziały Urzędu Miasta (Zespół Miejskiego Konserwatora Zabytków, Wydział Kultury, Wydział Gospodarki Nieruchomościami, Wydział Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska, Wydział Rozwoju Miasta i Funduszy Pomocowych, Biuro Promocji i Informacji i in.) w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, Strategia miasta, Lokalny Program Rewitalizacji),
- finansowe (np. dotacje, nagrody, system ulg finansowych dla właścicieli i zarządców),
- społeczne (np. edukacja, promocja, informacja).

Realizacja celu 1, 2 Gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Szczecin w ramach celu strategicznego:

Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji zagospodarowania przestrzennego miasta

Cel kierunkowy	Działania	Realizacja
Umieszczenie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego Szczecina zapisów dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami oraz ochrony krajobrazu kulturowego.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Opracowywanie na bieżąco dla obszarów i obiektów analiz oraz studiów przydatnych do podejmowania decyzji planistycznych. 2. Określenie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego warunków ochrony terenów zabytkowych, stref archeologicznych, zieleni historycznej z uwzględnieniem danych z aktualizowanej gminnej ewidencji zabytków 	Gmina Miasto Szczecin
Aktualizowanie danych z zakresu	1. Podjęcie działań o pozyskanie	Gmina Miasto

<p>opieki nad zabytkami w kolejnych edycjach Strategii Rozwoju Szczecina i Lokalnego Programu Rewitalizacji.</p>	<p>środków na rewitalizację wytypowanych w Strategii Rozwoju Szczecina i Lokalnym Programie Rewitalizacji obszarów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przemysłowych, • powojkowych, • substancji mieszkaniowej, • obiektów wpisanych do rejestru zabytków. 	<p>Szczecin</p>
--	---	-----------------

Realizacja celu 2, 4 Gminnego programu opieki nad zabytkami Szczecina w ramach celu strategicznego:

Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami przyrody i równowagi ekologicznej.

Cel kierunkowy	Działania	Realizacja
<p>Zachowanie naturalnych powiązań obiektów zabytkowych z otoczeniem przez zapewnienie warunków prawnych i finansowych w celu właściwego utrzymania krajobrazu kulturowego.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uwzględnienie w planach zagospodarowania aktualnej bazy danych o zabytkach, tj. rejestru zabytków, gminnej ewidencji zabytków, wykazu stanowisk archeologicznych, dóbr kultury współczesnej, elementów krajobrazu. 2. Przyspieszenie prac nad powstaniem miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla terenu całego miasta. 3. Zakończenie gminnej ewidencji zabytków. 4. Rozszerzenie rejestru zabytków, w tym wykonanie białych kart architektury, niezbędnych do rozpoczęcia procedury o wpis do rejestru. 5. Objęcie obiektów o szczególnych walorach historyczno-artystycznych lub zagrożonych zniszczeniem formami ochrony prawnej: 	<p>Gmina Miasto Szczecin</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • park kulturowy – Cmentarz Centralny, Park Kasprowicza, Park Żeromskiego, fragment parku leśnego z wieżą Quistorpa, wzgórze widokowe z Wieżą Bismarcka na Gocławiu, • pomnik historii – zespół urbanistyczny przy ul. Wały Chrobrego. 	
--	---	--

Realizacja celu 1, 2, 3, 5 Gminnego programu opieki nad zabytkami Szczecina w ramach celu strategicznego:

Zahamowanie procesów degradacji obiektów i terenów zabytkowych oraz doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania

Cel kierunkowy	Działania	Realizacja
Przeciwdziałanie niszczeniu i niewłaściwemu użytkowaniu zabytków.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uwzględnianie w umowach sprzedaży/ dzierżawy/itp. warunków właściwego użytkowania obiektów zabytkowych oraz obowiązku przeprowadzenia prac remontowych w określonym terminie. 2. Wspieranie finansowe działań ratowniczych i dokumentujących niszczone dobra kultury. 3. Prowadzenie działań mających na celu zmniejszenie efektów natężenia ruchu komunikacyjnego w otoczeniu i na terenach zabytkowych poprzez utworzenie deptaków na terenie Podzamcza i wybranego fragmentu śródmieścia (rejon ul. Bogusława). 4. Ograniczenie lokalizacji punktów gastronomicznych i handlowych na terenach historycznej zieleni i reprezentacyjnych układów historycznych objętych ochroną konserwatorską. 5. Opracowanie programu 	<p>Gmina Miasto Szczecin</p> <p>Podmioty prawne i fizyczne posiadające tytuł własności obiektu zabytkowego</p>

	<p>eliminowania innych źródeł zanieczyszczenia powietrza w historycznym centrum, w tym nieekologicznych źródeł ogrzewania.</p> <p>6. Uwzględnianie w ramach prowadzonych prac remontowych w obiektach zabytkowych systemów zabezpieczeń ppoż oraz antywłamaniowych.</p> <p>7. Systematyczne przeprowadzanie remontów bieżących obiektów zabytkowych.</p> <p>8. Wykonywanie dokumentacji poprzedzających prace remontowo-konserwatorskie: sondażowych badań, ekspertyz, programów prac konserwatorskich.</p>	
Ochrona zabytków niematerialnych	1. Wykonanie opracowania obejmującego zabytki niematerialne, np. historyczne nazwy miejsc i obiektów, nazwy związane z lokalną historią, tradycją, topografią, itp. w celu objęcia ich ochroną prawną.	Gmina Miasto Szczecin
Ochrony dóbr kultury współczesnej	1. Wykonanie analizy i wytypowanie dóbr kultury współczesnej, w tym układów urbanistycznych, obiektów architektury i przestrzennych form plastycznych w celu objęcia ich ochroną prawną.	Gmina Miasto Szczecin
Udostępnienie właścicielom i zarządcom zabytków bazy danych, dotyczącej sposobu prowadzenia prac.	1. Stworzenie bazy danych podmiotów prawnych i fizycznych, za ich zgodą, zajmujących się czynną konserwacją i renowacją obiektów zabytkowych, spełniających ustawowe wymagania do prowadzenia tych prac.	Gmina Miasto Szczecin

Realizacja celu 2, 3, 4, 5 Gminnego programu opieki nad zabytkami Szczecina w ramach celu strategicznego:

Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego

Cel kierunkowy	Działania	Realizacja
Objęcie ochroną najbliższego sąsiedztwa zabytku celem zachowania właściwej ekspozycji obiektów i obszarów zabytkowych.	1. Podjęcie kompleksowych prac remontowych i konserwatorskich obiektów usytuowanych na trasach turystycznych: Miejski szlak zabytkowy, EuRoB, Złoty szlak i inne.	Gmina Miasto Szczecin Podmioty prawne i fizyczne
Nacisk na prace konserwatorskie, uwzględniające odstonięcie i rekonstrukcję elementów dawnego wystroju obiektów zabytkowych.	1. Kontynuacja prac badawczych oraz konserwatorskich związanych z przywróceniem polichromii i innych elementów wystroju wnętrz oraz kolorystyki elewacji. 2. Renowacja zabytkowych pomp.	Gmina Miasto Szczecin Podmioty prawne i fizyczne
Uwzględnianie wartości ekspozycyjnych poszczególnych obiektów, układów przestrzennych i walorów krajobrazowych miasta oraz powiązanie ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w przestrzeni miejskiej.	1. Przywrócenie historycznych punktów widokowych (wieża Bismarcka, Quistorpa) 2. Wykonanie opracowania programu iluminacji obiektów charakterystycznych w panoramie miasta. 3. Wykonanie opracowania określającego zasady estetycznych i widokowych rozwiązań w rejonach głównych wlotów do miasta. 4. Wykonanie opracowania dot. zasad ochrony obiektów charakterystycznych w panoramie miasta przed montażem urządzeń sieciowych i telekomunikacyjnych.	Gmina Miasto Szczecin

Realizacja celu 2, 4, 6, 8 Gminnego programu opieki nad zabytkami Szczecina w ramach celu strategicznego:

Podjęmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami

Cel kierunkowy	Działania	Realizacja
<p>Uwzględnienie walorów kulturowych i przyrodniczych miasta i jego okolic przy tworzeniu oferty turystycznej.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Udostępnienie bazy danych o zabytkach i historycznych przestrzeniach miasta oraz ujęcie jej w ofercie turystycznej miasta. 2. Utrzymanie istniejących i tworzenie nowych tras edukacyjno-turystycznych po zasobach przyrodniczych i kulturowych miasta. 3. Przywracanie punktów infrastruktury wodnej (przystanie żeglarskie, targowiska rybne, nadbrzeżna gastronomia). 4. Opracowanie koncepcji zagospodarowania Śródmieścia. 	<p>Gmina Miasto Szczecin</p>
<p>Włączenie miasta w międzynarodowe i krajowe programy oraz szlaki turystyczne promujące zabytki.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Udział w programach i stowarzyszeniach nastawionych na promocję dziedzictwa kulturowego pod kątem atrakcji turystycznych. Przystąpienie do Stowarzyszenia EuRoB. 2. Udział w targach, konferencjach w celu promowania wartości materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. 	<p>Gmina Miasto Szczecin</p>
<p>Popularyzacja zasobów kulturowych miasta w prasie, radiu, telewizji.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wykorzystanie prasy, radia, telewizji, internetu do prezentacji dziedzictwa kulturowego miasta, podejmowanych działań oraz problemów związanych z jego ochroną. 	<p>Gmina Miasto Szczecin</p>
<p>Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przygotowanie informacji na stronach internetowych miasta o lokalnej tradycji kształtowania zabudowy i dawnych 	<p>Gmina Miasto Szczecin</p>

	materiałach budowlanych, rekomendowanych do stosowania w zabudowie historycznej.	
Budowanie tożsamości mieszkańców poprzez wspieranie działań społecznych chroniących i promujących lokalne dziedzictwo kulturowe.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Udzielenie wsparcia dla społecznego monitorowania stanu obiektów i przestrzeni zabytkowych poprzez popularyzację idei społecznego opiekuna zabytków. 2. Opracowanie regulaminu nagrody Prezydenta Miasta za właściwą opiekę nad zabytkiem (użytkownika obiektu zabytkowego/wykonawcy prac). 3. Obejmowanie przez Prezydenta Miasta patronatem honorowym działań społecznych, których dochód przeznaczony będzie na potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego (zbiórki, akcje społeczne, loterie itp.). 	Gmina Miasto Szczecin
<p>Realizacja celu 6, 7, 8 Gminnego programu opieki nad zabytkami Szczecina w ramach celu strategicznego:</p> <p>Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków</p>		
Cel kierunkowy	Działania	Realizacja
Wypracowanie czytelnych zasad finansowego wsparcia dla właścicieli obiektów zabytkowych.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Opracowanie systemu rekompensat i ulg dla właścicieli i dzierżawców obiektów zabytkowych, sprzyjających podejmowaniu przez nich działań rewaloryzacyjnych. 2. Stałe podnoszenie wskaźników budżetu gminnego przeznaczonego na ochronę zabytków. 	Gmina Miasto Szczecin

**Realizacja celu 7 Gminnego programu opieki nad zabytkami Szczecina
w ramach celu strategicznego:**

**Podjęmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z
opieką nad zabytkami**

Cel kierunkowy	Działania	Realizacja
Szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną w celu reaktywacji na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów.	1. Włączenie do programu szkoleń i warsztatów z zakresu tradycyjnych sztuk budowlanych w oparciu o lokalną tradycję (murarstwo, dekarstwo, ciesielstwo itp.).	Powiatowy Urząd Pracy
Stałe podnoszenie poziomu wyszkolenia oraz znaczące zwiększenie liczby pracowników samorządowych zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.	1. Udział w specjalistycznych programach szkoleniowych, konferencjach, warsztatach, mających na celu przygotowanie i podnoszenie kwalifikacji kadr administracji samorządowej wykonującej zadania z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego.	Gmina Miasto Szczecin

VI. Finansowanie zadań z zakresu opieki nad zabytkami.

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane z wielu źródeł :

1. Z budżetu Gminy Miasto Szczecin. W przypadku Gminy Miasto Szczecin w/w podmioty mogą się ubiegać o dotacje na prowadzenie prac, zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. z budżetu Gminy w oparciu uchwałę nr IX/274/07 Rady Miasta Szczecin z dnia 14 maja 2007 r., która określa sposób przyznawania i rozliczania dotacji.
2. Z budżetu Zachodniopomorskiego Urzędu Marszałkowskiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

3. Z budżetu Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
4. Z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art.77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy.
5. Ze środków unijnych w ramach:
  - a) Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego,
  - b) Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2007- 2013,
  - c) Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko,
  - d) Programu Europejska Współpraca Terytorialna,
  - e) Przewidywanego Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego.